

Egy falu

Fönt, a határszélen, havas hegyek ölében fekszik Hrizsnyó falu. A stratégiai vonal éles vargabetűt csinálva tér el mellette, ide csak megyei utak vezetnek, amelyek durván odalökött kövei hiába várják, hogy a kocsik simára tapossák; a fuvarosok inkább tarlón vagy dűlőn mennek, semmint a lovaik lábát kockáztassák. Egyébként is ritkaság, hogy kocsit lásson az ember: az út szélén többnyire egy-egy hallgatag csendőr vagy drótos-tót halad s a törpe akácok szomorúan bölintgatnak utánok.

Hrizsnyó tót falu s az idők folyamán alig valamit magyarosodott. Ma is még olyan elmaradott, mint a honfoglalás idején: a patak piszkos mederben szalad el a házak között és a legények bőrvükbe téve kezöket, állanak az eresz alatt. A kutyák szintúgy vonítanak, mint Szvatopluk idejében és a Hernád mellől panaszos leány-ének hallatszik. Egyforma, szomorú tót nóták ezek, messzire elnyújtott végső szótagjaik vádként emelkednek az ég felé: mért oly nyomoruságos a lét?

Ennek a népnek soha nem volt fogékonysága semmi iránt. Mikor a nagy Zventibald felszólította őket, hogy kaszával, lándsával a magyarok ellen menjenek, a falu öregei ostobán bámultak maguk elé és nem tudták megérteni, mért szálljanak hadba, holott nem vétettek senkinek s nem akarnak semmit. Mikor a magyarok lettek az urak és Muhira kellett volna indulni, a tótok ismét értelmetlenül néztek a kardot hordozó vitézre és nem tudták felfogni a haza és a szabadság fogalmát. Nem kívántak ők semmit, ki nem mozdultak gádoraikból és évezreden át hallgatagon görbültek a nehezen fizető föld felett. Fölöttük elvonult a történelem és a művelődés anélkül, hogy nyomot hagyott volna, az idők járása nem rontott és nem javított rajtuk. Lomhák és tehetetlenek voltak, mint a bagoly: az új idők madarai hiába repdestek körülük, hiába csapkodtak feléjük csőrükkel – a suholy némán ült és maga elé meresztette szemét. Ahány élet e faluban volt, úgy hasonlított egymáshoz, mint egyik tojás a másikhoz. A gyermek megszületett, elindult a maga útjára a juhok és krumpliföldek közé s megöregedvén, amilyen öreg csak a szívós tót tud lenni, meghalt s bevonult a hegyoldalba épített temetőbe. Senki se vette észre, hogy jött, senki, hogy eltűnt, csupán a matrikulába került egy névvel több.

A faluban egy nap bolt nyílt : az első üzlet ezer esztendő óta. Siralmas helyiség volt, a kirakatot az ajtó jelezte: ott lógtak az ostornyelek, istálló-lámpák és katrincák, míg belül sok gyufaskatulya, kőso és kasza fogadta a látogatót. A boltnak mindazonáltal volt egy büszkesége: egy szép nagy fakoporsó, amelyen aranyos pántok húzódtak végig, a szögleteken kacskaringós csomókba szaladva. Ha valaki felemelte a fedelet, csipkés vánkost látott a selyemmel bevont deszkák közt. A kereskedő a városból hozta magával a koporsót, Isten tudja, hogyan jutott hozzá. Mindenesetre gyönyörű portéka volt, Hrizsnyón nem láttak még ilyet. A tótok kalaplevéve bámulták s a falu örege egyszer, hosszu habozás után így szólt:

– Szabad megfogni?

A kereskedő azt mondta: szabad.

Akkor a tót megfogta a koporsó sarkát és boldog hülyeséggel mosolygott maga elé. Azt érezte, mint a koldus, ha megcsókolhatja a király palástja szélét.

– Vajjon mennyibe kerül? – sóhajtott egy ráncosképű anyóka. (Olyan ráncokat, mint a tótoknál, sehol se látni: mély barázdáik feketék s a fej olyan, mintha véső fúrta volna össze-vissza. Ez a véső a gond és a nyomorúság.)

– Annyi pénzed nincs – szólt a kereskedő, – mert ez a koporsó száztizennyolc forint.

– Száztizennyolc forint – mondták a parasztek azon a hangon, mint a gyermek a kísértet szót.

– Hanem azért lehet valamit csinálni – nevetett a madárfejű boltos, – lehet valamit csinálni, gyerekek. Ha egy nem is tudja megvenni a koporsót, vegye meg a falu.

– De hogyan feküdjön bele az egész falu? – kérdezte egy gyermek.

Az öregek elkergették; miért jut ilyesmi az eszébe.

– Nem is értem úgy – folytatta a kereskedő – hogy mindnyájan beléfeküdjetek, ez nem megy. Hanem, jól figyeljetek – megveszitek közösen a koporsót és aki először meghal, azé lesz.

– Azé, hallod, azé – bólintottak fejükkel az öreg asszonyok. – Aki elsőnek meghal, az fekszik belé, jó Istenem!

– Mindenki minden héten fizet öt krajcárt, aztán isten hírével tiétek a koporsó. Még az arabs császár se feküdt ilyenben – fejezte be a boltos.

A parasztek összeálltak és tanakodtak. Nagyon tetszett nekik a koporsó, különösen az aranypántok meg a fehér selyem vánkös; az is szép volt, hogy az alkotmányoknak négy sárgaréz lába volt, olyan, mint a farkasoknak. Végre is elhatározták, hogy megveszik a koporsót s mindjárt be is fizették az első járulékot és azután szorgalmasan fizették is tovább, elgondolva micsoda gyönyörűség lehet egykor a hegyoldalban habos vánkösön feküdni és hallgatni,

hogyan nő a sovány zabocska! Bent a koporsóban nem fázik az ember, enni sem kell s a tehén se dögölhet meg, az ember csak fekszik nyugodtan és pihen, egyre pihen, míg csak az Úristen bele nem fuvat a trombitába és maga elé hí mindeneket.

Minden falubélinek az lett a kívánsága, hogy ő heverhessen a selyempárnákon, mint a mesebéli herceg. Lassan mozgó paraszt-eszűket izgalomba hozta a halál, a pihenés vágya és a farkaslábakon nyugovó fekete alkotmány. Mikor hazajöttek a rétről, be-benéztek a boltshoz, megvan-e még a portéka, nem feküdt-e véletlenül ő maga belé, mert ennek a népnek, a házalókról tudták, nem lehet hinni. Vasárnaponkint, mikor le kellett róni a garast, be mentek a boltba és csodálkozva nézték a cifra pántokat, a csillogó fekete födelet, amelyet akár tükörnek lehetett volna használni, és a finom vánkoscát.

Egy nap történt valami. Egy szegény leány, akinek az agya már régebben, egy tüzesetnél megháborodott, beleugrott a vízbe és megfulladt. Harmadnap találták meg, megakadt egy fűzfánál, teste már felpuffedt és feketedni kezdett. Ahogy illik, bevitték a községházába, ott kiterítették s mindjárt aznap délután, boncolás és jegyzőkönyv után el is temették. A boltos kiadta a koporsót s a szegény leány bevonult a hegyoldalba hallgatni a zab növéseit. Mindez, mint látni való, gyorsan történt, mindenesetre gyorsabban, mint ahogy a szegény tót esze mozog.

Csak akkor látták, hogy mit csináltak, mikor már késő volt.

A koporsót, íme, elvesztették, még pedig úgy hitték, jogtalanul. Az esze-
lős leány nem igaz úton jutott a halálhoz: ő maga kereste és találta is azt meg. Hogyan illetné hát őt meg a koporsó? Ez kijátszása a többinek, annak jut a selyempárna meg a pántos fedél, aki Isten akaratából megyen át a más-
világra, nem a magából, ez tiszta sor.

De hát hogyan lehet jóvá tenni a hibát? Így nem maradhat a dolog, a koporsót nem szabad hagyni. Megkérdezték a jegyzőt, nem tud-e rá paragrafust; az a vállát felhúzta és a fejét rázta. A pap azt mondta: „Az Isten rendelte így.” Az orvos azt: „Szamarak vagytok, örüljete, hogy éltek.” De ők nem örültek, mert a halál szebb, mint az élet, legalább itt, ahol annyi a nyomoruság és a gond. Az élő csak görnyed, görnyed és egy helyen ragad, a halott pedig úr, nem vesz kapát a kezébe, nem töri véresre a tenyerét és nem hal meg éhen. Elhatározták tehát, hogy visszaszerzik a jussukat: kiás-
sák a halottat, tisztességgel más sírba rakják s aztán visszahozzák szemük fényét, a koporsót, hogy majdan annak jusson, akit az Isten e boldogságra kiszemelt.

Éjjel kilopóztak a temetőbe, felbontották a halmot és kivették a holttestet. Ahogy odavilágított a hold, látták, hogy a koporsó még a régi, a rögök

nem törték össze, csak a deszka repedt meg egy kicsit, a pántok azonban annál jobban csillogtak. Még azon az éjjelen egy másik sírt ástak és abba tették az eszelős leányt, előbb azonban átszúrták a szívét, nehogy hazajárjon kísérteni.

Amint reggel a kereskedőhöz beállítottak, az fogvacogva nézte, hogyan érkezik vissza a koporsó.

– No, szép dolgot csináltatok! Majd kaptok a csendőröktől! – kiáltotta és rémülten kiugrott a boltból.

Mire letették a koporsót régi helyére, már ott is volt a csendőrőrsvezető.

– Megálljatok! – kiáltotta és föltűzte a szuronyát. – Mit csináltatok gazfickók?

A falu vénei gyanakodva néztek rá és közelebb húzódtak a koporsóhoz. Az egyik aztán így szólt:

– Visszahoztuk a koporsónkat, mert az a leány jogtalanul vitte el.

– Hullát raboltatok és hullát csonkitottatok – kiabálta a csendőr, – a törvény nevében elfoglak.

Ezzel rátette kezét a falu vénjének vállára.

Az nyugodtan tűrte az eljárást és azt kérdezte:

– És a koporsó?

– A koporsó!? Az megy oda vissza, ahonnet jött. A koporsó a halotté, ahogy ez az ing, ami rajtad van, a tiéd.

A parasztek összenéztek.

– A koporsót pedig nem adjuk – szólt lassan az egyik és rávetette a szürke szemét a csendőrré, aki erre megtöltötte a puskáját.

– Ha ellentálltok, közétek lövök! – kiáltotta. – Takarodjatok innét!

Senkise mozdult. Testükkel körülfogták a koporsót és félelmetes butasággal, mint a bika, néztek maguk elé.

– Még egyszer felszólítlak, hogy távozzatok – szólt a csendőr elsápadva, – és adjátok ide a koporsót!

Ezzel megkapott az ingénél egy parasztot és félrelökte. A legény elbukott, de abban a pillanatban hús nehéz kéz emelkedett föl és csapódott le a csendőrré. Amint leesett a földre, elsütötte puskáját, a golyó négy emberen furódott át. A többiek kicsavarták kezéből a fegyvert és a puskatussal addig verték fejbe a szerencsétlent, míg utolsót nem rángatózott. A vér szaga elvadította a parasztokat, megrugdosták a halottat és letépték a ruháit.

Aztán nagy csönd támadt.

Délután csendőrök érkeztek a városból; akkorra már a falu ostromállapotban volt. A kapukat elreteszelték, a kaszákat lehozták a padlásról. A kereskedő boltjában ember ember hátán állt felfegyverkezve vasvillákkal, késekkel, dorongokkal s mikor a csendőrök be akartak hatolni, rettenetes

mészárlás következett, amelyben patakonkint ömlött a vér. A fegyverek folytonosan szóltak s a nagy tót testek kidőlt szálfákként zuhantak a földre. De egy tót se félt a haláltól, némelyik még ki is nyitotta az ingét, a mellére mutatott és így szólt:

– Ide lőjj !

És a csendőr lőtt s csak este sikerült végre a koporsót a község házára vinni. De alig ereszkedett le a homály, egyszerre kigyult körös-körül az egész falu és szörnyű fáklyaként világított a hegykatlan éjszakájába. Hrizsnyónak ez volt a legrémesebb napja, az évszázadokon leülepedett nyugalom messzire elszállt s a koporsó körüli harc csak nagy időre ült el.

Vármegye, csendőrség, katonaság, szép szó nehéz munkával tudta csupán a lázadást lefegyverezni. A nép fanatizálva volt s küzdött jogaiért, mint ha szabadságáról vagy becsületéről lett volna szó. Most látszott, hogy alapjában bátor fickók, akik, ha kimondják az a-t, nem rettegnek a bé-től sem. Úgy hullottak, mint a pozdorja s mikor végre némaság lett, a hegyoldali temető megtelt lakókkal.

... Azóta évtizedek multak el és Hrizsnyón már csak kevesen emlékeznek az egykori vérontásra. A nép megint visszasülyedt a régi állapotba, távol a világtól tengeti a maga életét és görnyedve dolgozza a sovány földet. Járnak közénk most is vezérek: szocialisták vagy kortesek, akik az egyéni szabadságról meg a hazáról beszélnek nekik, de ezt a szót nem érti senki. A hrizsnyóiak nem vágyódnak a függetlenség után, nem tudják, mi az emberi méltóság. Fölöttük elröpülhetnek a tudomány, a művészet, a haladás sólyom-madarai, a bagoly ül csendesen és maga elé báméskodik. Isten tudja, mikor rázkódik föl újra, talán már soha, mert a fűszeres azóta becsukta a boltot és polituros koporsó többé aligha jön Hrizsnyóra.